

Lære å handle

Utdanning til et bærekraftig levesett

Aktiviteter fra hele verden

Utvikling av evnen til å

- utforske
- anvende
- justere
- tilpasse
- tilrettelegge

Partnership for Education and
Research about Responsible Living
www.livingresponsibly.org

HØGSKOLEN
i INNLANDET

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Chair on Education
for Sustainable Lifestyles
Elverum, Norway

Lære å handle: Utdanning til et bærekraftig levesett

I FNs bærekraftigsmål (2015-2030) er det tydelig uttalt at kvalitet opplæringen er nødvendig for å oppnå rettferdig, bærekraftig utvikling for alle. Fred og velstand for alle kan kun oppnås ved at mennesker får ny kunnskap og nye ferdigheter som setter dem i stand til å endre sine forbruksvaner og bli mer kreative omtensomme og aktive borgere.

Over hele verden er mange tiltak blitt iverksatt for å oppnå mer ansvarlige levesett for våre egne og andres liv og miljøet rundt oss. Dagens utfordring er å kjenne igjen hvilke føringer og praktiske handlinger som best legger til rette for opplæring om et bærekraftig levesett og hva vi kan lære av initiativ som allerede er iverksatt i ulike land.

Dette heftet er det fjerde i serien som fokuserer på opplæring for et bærekraftig levesett i formelle utdanningssystemer så vel som i uformelle opplærings situasjoner.

Brosjyren beskriver tre vellykkede metoder brukt rundt i verden:

1. Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer
2. Aktiv læring ved å bruke Bilder og objekter
3. Læring ved å bruke sosial innovasjon og å finne mulige alternative løsninger

Photo: Gunnar Lange-Nielsen

“Det vi må lære før vi kan gjøre det, det lærer vi ved at vi gjør det.”

Aristotle, The Nicomachean Ethics

Opplæring til bærekraftig levesett er uunngåelig

“Verden er i endring – og derfor må også utdanning endre seg ... Dette betyr å se utover leseferdigheter og tallforståelse og kunne fokusere på læringsmiljø og på nye måter å lære på som fører til større rettferdighet, sosial likhet og global solidaritet. Utdanning må handle om det å lære å leve på en planet som er under press. Det må handle om kulturell forståelse basert på respekt og likeverd og det å knytte sosiale, økonomiske og miljømessige dimensjoner til bærekraftig utvikling.”

(Irina Bokova, Director-General of UNESCO, in Rethinking Education)

Hvordan skiller opplæring til bærekraftige levesett seg fra eksisterende utdanningsprogram?

Opplæring til bærekraftige levesett innebærer at vi må tenke nytt når vi definerer menneskelige behov og ønsker. Det innebærer å lære om prinsipper for moderasjon og tilstrekkelighet for å dempe sosiale, økonomiske og miljømessige ubalanser. Opplæring til bærekraftige levesett består av tilegnelse av kunnskap, holdninger og ferdigheter som er nødvendige for å kunne fungere i dagens samfunn. Som et viktig ledd i læring om bærekraftig utvikling, handler opplæring til bærekraftige levesett om ansvarslæring, som har som mål å bidra til enkeltindividets evne til å styre sitt eget liv, men samtidig også delta i forvaltning av det globale samfunnets kollektive liv.

Bærekraftig levesett omfatter aspekter av livet som verdier, velvære, helse, mat, klær, transport, bruk av energi, bruk av tid osv.

Nødvendige livsferdigheter inkluderer evnen til å:

- **utforske** sine egne verdier og handlinger så vel som samfunnets og omverdens,
- **anvende** ny kunnskap og forståelse om sine daglige valg,
- **justere** tidligere holdninger og atferd,
- **tilpasse** seg til nye forhold og muligheter,
- **tilrettelegge** for konstruktiv endring i sitt nærmiljø og i møte med mennesker.

FNs globale handlingsplan for utdanning for bærekraftig utvikling (2014-19) viderefører innsatsen som ble lagt ned i FNs tiår for utdanning for bærekraftig utvikling (2005-2014) og har som mål å sørge for at prinsipper, verdier og praktiske handlinger knyttet til bærekraftig utvikling blir integrert på alle nivåer og typer utdanning og opplæring. Handlingsplanen har fire prioriterte handlingsområder: 1) fremskynde handling, 2) endre lærings- og opplæringsmiljøer, 3) bygge opp kunnskap og dyktighet hos lærere og utdannere, 4) styrke og mobilisere unge og 5) akselerere bærekraftige løsninger på det lokale plan.

For å fremme bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre ble FNs 10-årige rammeverk med program knyttet til forbruks- og produksjonsmønstre vedtatt av det internasjonale samfunnet i 2012. Et av disse programmene er "Program for bærekraftige levesett og utdanning" der målet er å fremme bærekraftige levesett som den vanlige normen, i tillegg til å gi seg i kast med globale utfordringer, som for eksempel effektivitet, bevaring av biologisk mangfold, klimatiltak, tilpasning, fattigdomsutryddelse og sosialt velvære.

Utdanning for bærekraftig forbruk har som mål å gi kunnskap, verdier og ferdigheter til enkeltindivider og sosiale grupper så de blir i stand til å endre handlingen sine til mer bærekraftig forbruk. Målet er å sikre at det globale samfunnets grunnleggende behov blir møtt, at livskvaliteten for alle blir bedret og at ineffektiv bruk av ressurser og miljøødeleggelser blir unngått. Utdanning for bærekraftig forbruk handler derfor om å skaffe borgere hensiktsmessig informasjon og kunnskap om miljømessige og sosiale virkninger av deres daglige valg, i tillegg til å finne brukbare løsninger og alternativer. Utdanning for bærekraftig forbruk integrerer fundamentale rettigheter og friheter, deriblant forbrukerrettigheter, og har som mål at borgere kan delta i den offentlige debatten og økonomien på en opplyst og etisk måte.

Here and Now! Education for Sustainable Consumption,
UNEP 2010, p.11
http://unep.org/pdf/Here_and_Now_English.pdf

Hvordan kan PERL/UNITWIN bidra?

PERL/UNITWIN (The Partnership for Education and Research about Responsible Living) er et internasjonalt nettverk av eksperter, forskere, lærere og beslutningstakere som utvikler læreplaner, metoder og materiell om ansvarlige, bærekraftige levesett. PERL/UNITWIN bidrar til at utdannere bygger opp kunnskap og dyktighet, og at deling av informasjon om relevante initiativ fra rundt om i verden bidrar til å bygge en verden preget av enhet i mangfold. PERL/UNITWIN koordinerer opplæringsdelen av det 10-årige rammeverkets program for bærekraftige levesett.

Kunnskap om hva andre regioner gjør, stimulerer ofte til idéer om hvordan initiere eller videreutvikle føringer og praksis i eget land. PERL kan gi råd basert på over 20 års erfaring. PERL kan også bidra med å tilpasse metoder og materiell til lokale forhold. PERL kan skaffe til veie informasjon om organisasjoner og institusjoner som kan bidra til kunnskapsbygging i land rundt om i verden.

For mer informasjon, se: www.livingresponsibly.org

Hvilke fremgangsmåter og planer tas i bruk?

I forskjellige land har en mengde metoder blitt tatt i bruk for å implementere opplæring til et bærekraftig levesett. Eksemplene som vises i dette heftet har blitt brukt i ulike regioner rundt om i verden, og uttrykker følgende viktige elementer til utdanning for et bærekraftig levesett:

- Synliggjøring av eksempler
- Styrking av forbindelser
- Mobilisering av sine nærmeste
- Deltagelse i samfunnet

Hva kan vi lære av tidligere erfaringer?

Eksemplene som presenteres i dette heftet viser at det er mange måter å iverksette utdanning til et bærekraftig levesett på. Lærdom kan hentes fra det som virker, men det er like viktig å finne ut hva som ikke virker. Erfaring viser at fire faktorer er særlig viktige:

1. Kulturell og historisk kontekst: Det som virker i ett land eller på ett sted, virker kanskje ikke andre steder. Det er viktig å se på hvilke faktorer som har formet utdannings situasjonen på et gitt sted, for så å se etter hva som kan styrke iverksettingen av pedagogiske tiltak.

2. Samarbeid mellom det sivile samfunn, utdanningssektoren og styresmaktene: Forskjellige initiativ kan ha forskjellige ledere, men samarbeid mellom ulike interessegrupper er avgjørende for å sikre at fremskritt finner sted.

3. Oppmuntring til kreativitet: Det å lære å anerkjenne, utvikle og iverksette kreative løsninger er avgjørende for å stimulere til innovasjon.

4. Oppfølging av initiativ: Periodisk oppfølging er nødvendig slik at viktige temaer ikke blir utelatt, at fremdrift følges opp og at identifiserte svakheter tas opp.

Læring ved bruk av verdibaserte indikatorer

Samsvar mellom det vi ønsker og det vi gjør

Photo: Tiina Jaatinen

I hvilken grad gjenspeiler våre handlinger våre forhåpninger om å oppnå et mer bærekraftig levesett? Hvordan kan det vi gjør samsvare bedre med det vi ønsker? Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer er en problemsentrert tilnærming til læring som knytter ord til handling. Målet med denne tilnærmingen er å minske de såkalte gapene mellom verdi og handling og hjelpe enkeltindivider og grupper til å identifisere og handle ut fra hva som er virkelig viktig for dem. Verdibaserte indikatorer synliggjør en fra innsiden-og-ut-tilnærming i mot-

setning til ovenfra-og-ned-prestasjonsindikatorer skapt av beslutningstakere på nasjonalt og regionalt nivå.

Relevant refleksjon og egenvurdering

Verdier, som ofte virker immaterielle og u håndgripelige, gjenspeiles i handlinger som gjør dem synlige. Ved å klargjøre og kommunisere felles verdier, kan indikatorene motivere til atferd som genuint gjenspeiler verdier – mer enn atferd styrt av vaner, imitasjon av andre, kommersiell påvirkning eller ønsket om rikdom eller sosial anerkjennelse. Verdier kan dyrkes frem bevisst, og skoler kan bli mer “verdidrevne”. Gjennom læringsprosessene går verdiene fra bare å være forfektet til å bli tydelig tatt i bruk, og på den måten blir gapet mellom verdi og handling redusert.

Selvvalgte indikatorer

Denne læringsmetoden fastsetter ingen forutbestemte verdier knyttet til bærekraft, men hjelper enkeltindivider eller grupper til selv å velge hvilke indikatorer som er mest relevante ut fra sine egne miljømessige, sosiale, økonomiske og kulturelle kontekster. Dette støtter skolene i evalueringsarbeidet av egne læreplaner og gir gruppene veiledning i hvordan intensjonene kan følges opp og synliggjøre initiativet. Indikatorene danner

Photo: PERL

ikke grunnlag for å bli vurdert av utenforstående, eller ut fra kriterier som er blitt satt av andre. Dette er en læringsreise der lærere og elever samarbeider om å gjøre opp status over hva som har blitt oppnådd – i form av de immaterielle, verdirelaterte “bragdene” som ofte blir oversett av nasjonale prøver og inspeksjoner – og hva det fortsatt er behov for.

Transformativ læring

Omfattende læringsprosesser som utløser betydelige endringer i menneskers holdninger og handlinger, blir ofte omtalt som “transformative læringsprosesser”. Slike læringsprosesser innebærer økt kognitiv bevissthet og sammen med emosjonelle og sosiale erfaringer, gir det utløp for fantasi og fører til økt kompetanse. Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer har som mål å inspirere mennesker til å forstå “prestasjoner” og “suksess” på nye måter – ikke bare i form av karakterer eller mulig lønn, men i form av hva som trengs for å blomstre og utføre meningsfylte handlinger i en moderne verden.

For elever, lærere, skoler, hjem og organisasjoner i samfunnet

Verktøykasser for læring ved å bruke verdibaserte indikatorer ble opprinnelig laget til bruk for organisasjoner i samfunnet som ønsket å være i stand til å synliggjøre de "usynlige" følgene av sitt arbeid som ikke blir fanget opp av tradisjonelle indikatorer. Verktøykassene ble etter hvert tilpasset til bruk for lærere og elever i ungdomsskolen og skolen som organisasjon for å vurdere verdirelaterte prosesser og følger. Metodens fleksibilitet har vist seg å være nyttig for en rekke målgrupper, deriblant lokalsamfunn og husholdninger.

Hvordan det virker

Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer innebærer følgende grunnleggende trinn der deltakerne:

- » **reflekterer** over hva de finner meningsfylt, verdifullt å arbeide med, individuelt og kollektivt – ikke bare på det abstrakte nivået med verdiorde som "respekt" eller "selvstendighet", men også i form av konkrete handlinger og praktiske øvelser,
- » **relaterer** disse utsagnene om "verdier-i-praksis" til prinsipper om bærekraftige levesett,
- » **vurderer** endringer de vil gjøre som enkeltindivider eller grupper, ut fra forståelse av at de gjennomfører det de allerede er enige om er meningsfylt,
- » **skaper** passende rammeverk for å vurdere læring og handling, både på individuelt nivå, på gruppenivå og for hele institusjonen.

Indikatorerne fungerer best når de brukes over en gitt periode, men de kan også brukes i enkelt-timer i klasserommet. Den foreslåtte arbeidsmåten bygger på å:

- *Velge ut og bearbeide de nyttigste og mest relevante indikatorene*
- *Avgjøre hvordan det skal måles:* Skoler/grupper har full kontroll over hvilke aktiviteter og indikatorer som velges
- *Planlegge og utføre de første målingene:* Disse kan for eksempel være: Undersøkelser utformet av elever eller lærere, som bruk av spørreundersøkelser eller andre kreative metoder. En gruppe bestående av lærere som samarbeider og elever møtes i en lunsjpause eller etter skoletid, for eksempel for å diskutere og gå mer i dybden av en problemstilling per uke. Kunst og håndverksgrupper eller – kreative klasser kan svare på spørsmålene ved å bruke maling, skulpturer, graffiti, foto, drama, dans, musikk eller digital kunst. Synliggjøring/presentasjon av undervisning og læring kan gjøres for "skolens samarbeidspartnere" (for eksempel foreldreutvalget).
- *Knytte indikatorer til verdier* – En "indikator" er noe som viser oss (gir oss indikasjon på) hva som skjer i visse situasjoner. Disse verdibaserte indikatorene fastsetter/leverer utgangspunktet og trinn-for-trinn-veiledning for å vurdere verdier som er viktige for læringsaktivitetene. For eksempel: hvor effektivt jobber elevene sammen i grupper, hvordan relaterer de emosjonelt til lokale og globale miljøer, i hvilken grad føler de at de har myndighet til å påvirke til positive endringer.
- *Diskutere og ta initiativ til endringer* der deltakerne føler at valgene og handlingene deres kan bli bedre knyttet til verdiene. Endringsprosessene som skjer som resultat av vurdering/refleksjon/initiering kan gjentas med intervaller så lenge som ønskelig. I noen tilfeller blir denne reflekterende prosessen med verdibaserte indikatorer som vurderingsverktøy normale prosedyrer og fremgangsmåter.

Noen eksempler på verdibaserte indikatorer:

- Vi ønsker å få til endringer på skolen vår og i samfunnet forøvrig.
- Vi har en følelse av makt til å kunne få til endringer på skolen vår og i samfunnet forøvrig.
- Vi oppfatter feil som muligheter til å lære og forbedre oss.
- Vi utforsker spørsmål som kan være litt ukomfortable for oss.
- Vi deltar aktivt i diskusjoner om spørsmål som påvirker våre levesett.

Læringsutbytte

Mange vurderingssystemer fokuserer på kognitive, sosio-emosjonelle og atferds-messige læringsutbytter. Mens læring ved å bruke verdibaserte indikatorer i mange tilfeller fører til konkrete resultater som hører hjemme i alle disse tre kategoriene, er det overordnede målet å knytte grunnleggende menneskelige verdier til kunnskap, holdninger og ferdigheter, samt å bli kyndige i refleksjon rundt og å kunne forbedre disse forbindelsene. For eksempel når det gjelder å vurdere hva “god livskvalitet” er i konteksten bærekraftige levesett, er det helt avgjørende å være i stand til å identifisere hvilke verdier man baserer sine definisjoner på.

“Here and Now: Education for Sustainable Consumption” (2010 UNEP) fører opp 14 generelle læringskompetanser og 18 fagspesifikke kompetanser direkte relatert til bærekraftige levesett. Det å oppdage og arbeide med verdiene bak hver av disse kompetansene er målet for den verdibasert læringsmetoden.

Hvordan passer dette inn i læreplanene

Dette er ikke bare et tema for etikkundervisningen. Innlæring av kunnskap ved å anvende verdibaserte indikatorer kan bli brukt uavhengig av fag som et eget prosjekt, knyttet opp til spesifikke fag, eller når man jobber med tverrfaglige tema. Det kan få elever og lærere til å reflektere over sider ved bærekraftighet på tvers av skolens læreplaner og knyttes opp mot noen eller alle skolens fag og aktiviteter. Verktøykassene kan bidra til å endre problematiske sosiale situasjoner til situasjoner man heller vil ha i fremtiden ved å fremheve hva som verdsettes av lærere og elever (Burford, m.fl., 2015).

Synliggjøring av verdier

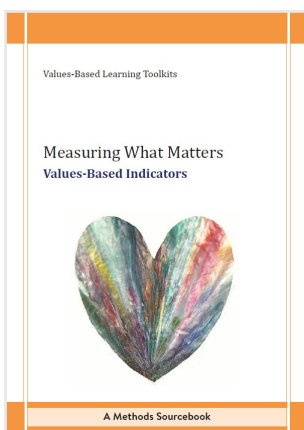
Verktøykassene med verdibaserte indikatorer er resultatet av EU-projektet ESDinds Framework 7 (2009-2011) og det påfølgende WeValue-initiativet som ble koordinert av universitet i Brighton. WeValue-verktøykassen var opprinnelig laget for å bli brukt av sivilsamfunnets organisasjoner, men verktøykassene kan justeres til å gjelde for næringsliv og arbeidsgrupper i tillegg til å være relevant for husholdninger og samfunnsgrupper. Selv om verktøykassene egentlig var utviklet som et prosjekt for evalueringssystemer, har den to tydelige funksjoner som

er tett knyttet til vurdering og endringslæring. Resultater fra omfattende testing av WeValue-verktøykassen i virkelige vurderingskontekster viste at verktøykassen hadde potensiale til å bidra til å identifisere og redusere spriket mellom verdier og handling også i ungdomsskolen. En arbeidsgruppe støttet av PERLs EU-prosjekt utviklet dermed en modifisert versjon av verktøykassene for bruk i skolen.

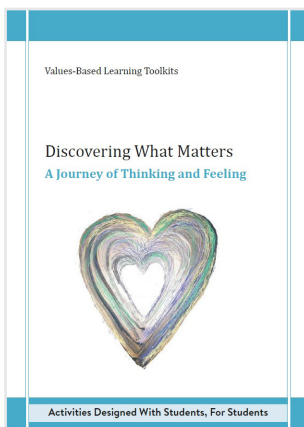
Verktøy

Det finnes tre verktøykasser som utfyller hverandre:

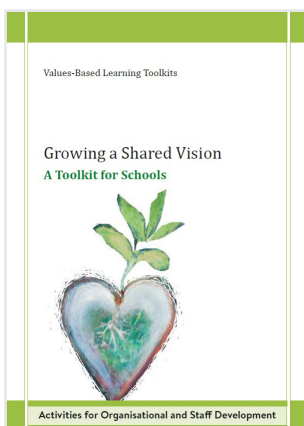
#1. Måling av hva som betyr noe – verdibaserte indikatorer

Denne verktøykassen gir en introduksjon til læring gjennom utforming og bruk av verdibaserte indikatorer og beslektede aktiviteter. Verktøykassen er særlig nyttig for de som ønsker å forstå metodene bak verdibasert læring, og som ønsker å utforme sine egne indikatorer og aktiviteter for å svare på særskilt behov. Verktøykassen inneholder eksempler, og læringsprosessen er beskrevet.

#2. Oppdaging av hva som betyr noe – en reise i tanker og følelser

Denne verktøykassen er utformet av elever for elever. Den hjelper til med å identifisere eksisterende verdier som elever kan ha, og bistår dem i å klargjøre hvilke holdninger og kvaliteter de anser som viktige i fremtiden. Verktøykassen inneholder forslag til forskjellige aktiviteter som kan bli brukt for å stimulere til refleksjon om verdier, for eksempel ved å bruke ikke-verbale aktiviteter, rollespill, kreativ kunst, scenarier, osv.

#3. Å bygge en felles visjon – en verktøykasse for skoler

Denne verktøykassen gir elevene redskap til å vurdere hvorvidt læringsmiljøet legger til rette for at de kan tilegne seg verdier og atferd der de viser ansvar. Deltakende lærere og/eller administratorer jobber sammen om å velge noen nyttige og relevante indikatorer. Oppgaveteksten kan endres slik at indikatorene kommer tidlige frem og kan vurderes.

★ Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer i Finland

En steinerskole i Oulu i Finland prøvde ut læring ved bruk av verdibaserte indikatorer for å hjelpe elevene til å reflektere over etikk og religion. Elevene som deltok gikk i 8. og 9. klasse. Elevene begynte med aktiviteten “Silent Catch” for å bryte opp stemningen. Målet med aktiviteten var å la elevene bli mer komfortable med stillheten mens de stod i sirkel, og en ball ble kastet frem og tilbake. På den måten ble elevene mer avslappet. Etterpå lekte de “Det første du tenker på når jeg sier ...” I løpet av denne aktiviteten ble elevene bedt om å skrive ned det første de tenkte på når de hørte visse ord, f.eks. “skolen vår”, “mitt sosiale nettverk”, “deltakelse”, “håp” og “bærekraftig utvikling”. Ordene som kom frem, ble skrevet ned på post-it-lapper, og så ble de satt

sammen på store plakater ut fra tema. I leken “Ja, og ...” ble elevene oppfordret til å skape en fortelling sammen om hvilken fremtid de ønsket for skolen sin, der hver enkelt deltaker måtte anerkjenne det forrige bidraget med å si “Ja, og ...” (jf. Sabo Flores, 2008 s.56). Da aktivitetene var over, introduserte ordstyreren referanselisten av “ferdigheter for et bærekraftig og ansvarlig levesett” (verdibaserte indikatorer), ved å lese gjennom listen og kort diskutere hver ferdighet. Ordstyreren trakk frem enkelte utsagn fra elevaktivitetene “Det første du tenker på” og “Ja, og ...” som nye ferdigheter for et bærekraftig og ansvarlig levesett, og som så ble lagt til referanselisten. Elevene ble så bedt om å tenke over betydningen av ferdighetene, først alene og deretter sammen.

Aktivitetene viste seg å engasjere elevene, skapte meningsfulle og ruktbare samtaler og førte til flere nye ferdigheter som elevene ikke nødvendigvis hadde tenkt over, eller hadde forbundet med bærekraft. De forskjellige ferdighetene for et bærekraftig og ansvarlig levesett satte elevene i stand til å forstå utsagnene på et dypere nivå og selv få et rikere begrep om hva bærekraft er.

★ Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer i Sierra Leone

Som et ledd i prosjektene ESDinds og WeValue brukte også Røde Kors metoden. Aktørene ønsket å forstå hvordan deres eget prosjekt: myndiggjøring av unge, Youth as Agents of Behavioural Change (YABC), virket på et lokalt plan, og da særlig i hvilken grad prosjektet lyktes i å skape et inkluderende og ikke-diskriminerende miljø og bidra til myndiggjøring av marginaliserte ungdomsgrupper. Disse lokale evalueringene fokuserte på verdirelaterte utfall: myndiggjøring, inkludering og ikke-diskriminering.

Opprinnelig ble et utvalg indikatorer valgt fra referanselisten. De utvalgte indikatorene fokuserte på hva som var nyttigst for å vurdere YABC som et vellykket globalt prosjekt. Senere bidro ti ungdomsarbeidere med å velge ut ti indikatorer som de følte var nyttige. En ekspertgruppe jobbet så frem ordlyden og valgte metoden. Det var planlagt å kombinere fem metoder for vurdering: i) personlige undersøkelser, ii) en hemmelig avstemning, iii) fokusgrupper, med og uten rollespill, iv) strukturert og delvis

strukturert ikke-deltakende observasjon, v) uformelle intervjuer. Effekten av workshopen og prosjektet ble vurdert som en suksess, men det ga også innsikt i grunnene for suksessen og hvordan disse kan bli brukt videre.

Abu Bakar, den nasjonale ungdomskoordinatoren brukte indikatorene i en YABC-workshop. Han uttaler: "Det økte virkelig bevisstheten om hvor de burde være, hva de burde gjøre i nærmiljøet som unge mennesker som faktisk endrer oppfatninger, særlig med prinsippene og verdiene til Røde Kors ... og de gjør en forskjell i sine egne lokalmiljø med sine handlinger. De virker mer modne" (Burford m. fl., 2013).

★ Læring ved å bruke verdibaserte indikatorer i Mexico

Miljøvernprogrammet PIMAUG til universitet Guanajuato i Mexico vurderte i hvilken grad Earth Charter-workshop bidro til å øke følelsen av medvirkning blant deltakerne og hvorvidt disse verdiene ble overført til handling. Programmet er preget av Earth Charter Initiative, en av partnerne i ESDinds Project Consortium som opprettet WeValue. Gjennom programmet øver deltakerne å holde workshoper inspirert av Earth Charter.

Den samme utvelgelsesprosessen ble brukt i Sierra Leone. Et utvalg tilpassede indikatorer ble utviklet i samsvar med det forhåndsdefinerte workshop-programmet. Resultater viser at workshop er en svært effektiv måte å øke deltakernes følelse av medvirkning. Vurderingen sørget også for innsikt i konseptet om kjenne igjen verdibaserte indikatorer. Dette ble sett på som svært relevant for deltakernes arbeid, siden det å reflektere rundt indikatorene førte til nye forbindelser mellom nåværende aktiviteter, potensielle nye arbeidsområder som kunne videreutvikles, samt strategiske valg de kunne tenke seg å ta. Resultatene ga viktig kunnskap om hvordan motivasjon kan bli overført til formålstjenlig handling (Burford, m. fl., 2013, 2015; MAC møterapport).

Indikatorene i hvert tilfelle ble valgt ut og tilpasset situasjonen, for eksempel semi-kvantitative eller kvalitative, det som kom frem i intervjuer, observasjoner, kroppsspråk eller ordassosiasjoner. Disse feltprosjektene viser mangfoldet av situasjoner hvor verdier kan bli målt på organisasjons- og samfunnsnivå, så vel som i ungdomsskole som i videregående opplæring.

Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter

Oppdagelse av historiene bak bilder og ting

Aktiv læring ved å bruke metodikken «Bilder og objekter» fokuserer på “bruken av visuelle stimuli og bilder med støtteaktiviteter for å hjelpe lærere i gang som ønsker å integrere sider ved utdanning for bærekraftig utvikling i sine læringsmiljø i både formelle og uformelle undervisnings situasjoner” (Maguire, m. fl., 2013). “Aktive læringsmetoder oppmuntrer elever til å stille spørsmål om hvordan de tenker, hvilke verdier som er viktige for dem og hvilke beslutninger de tar i forhold til bærekraftig utvikling. Villighet til å finne rett informasjon, anerkjennelse av andres ståsted, det å kunne reflektere over utfallene, virkningen av våre handlinger og evnen til å godta endringer, er helt nødvendig for at vi kan forandre våre leveste og gjenspeile en ansvarlig tilnærming til daglige valg som fremmer bærekraft. Det endelige målet er at elever blir åpne for endringer, kan samhandle, tenke, diskutere og trekke slutninger om forskjellige daglige aktiviteter på en holistisk, kritisk og kreativ måte” (O’Donoghue & Cusack, 2008).

“Bærekraftig forbruk handler om spørsmål som går utover oss som individer når vi handler varer og tjenester og innebærer både den økologiske virkningen av hva vi kjøper, som klimaendringer og ressursbruk, i tillegg til egenkapital, menneskerettigheter og politisk omfang av bærekraft i produksjons- og forbruksprosessen.”

(Privat forbruk og klimaendring, Aktiv læring verktøykasse #2)

For lærere i barne- og ungdomsskolen, samt annet pedagogisk personale

Verktøykassene med «Bilder og objekter» er utviklet for lærere og pedagogisk personale med elever fra hovedsakelig 12-årsalderen og oppover og som er interesserte i utdanning for bærekraftig utvikling. Metodikken kan likevel fint brukes med yngre (eller eldre) elever.

Hvordan det fungerer

	Overføre læring Fra passiv...	Endringslæring Til aktiv...
Lærers rolle	<ul style="list-style-type: none"> Hovedfokuset er på undervisning Læreren stiller de fleste spørsmålene Læreren formidler kunnskap Læreren lager regler Fagspesifikk tilnærming 	<ul style="list-style-type: none"> Hovedfokuset er på læring Læreren oppfordrer til at studentene stiller spørsmål Læreren legger til rette for at kunnskap skapes Læreren gir retning-slinjer Helhetlig tilnærming
Studentens rolle	<ul style="list-style-type: none"> Studenten lærer passivt Studenten blir i hovedsak bedt om å svare på spørsmål Studenten lærer kun fra læreren Studenten er redd for å gjøre feil Studenten konkurrerer med hverandre 	<ul style="list-style-type: none"> Studenten lærer aktivt Studentene både spør og svarer på spørsmål Studenten lærer fra hverandre Studenten lærer fra egne feil Studenten samarbeider
Miljøets rolle	<ul style="list-style-type: none"> Vanlig klasserom Konkurransepreget miljø Lærerstyrt klasserom Formelle omgivelser 	<ul style="list-style-type: none"> Utradisjonelt/uformelt klasserom Miljø preget av samarbeid Elevsentret klasserom Høyt aktivitetsnivå

Siden det vi kan se og ta på utløser emosjonelle så vel som kognitive reaksjoner, går den erfaringsbaserte læringen i disse verktøykassene for aktiv læring utover tradisjonelle læringsmetoder. Transformativ læringsmetoder kan brukes innefor mange temaer knyttet til utdanning for bærekraftig utvikling, og gir store muligheter for interaksjon mellom lærere og elever, og blant elevene selv. Det gir elevene anledning til å skape egne forståelser, meninger og verdier (O'Donoghue & Cusack, 2008).

Hver verktøykasse fremhever forskjellige, men nært beslektede, læringsteorier og anvendelsesmåter. Verktøykassene er utviklet til praktisk bruk for planlagte klasseromsaktiviteter og inneholder et begrenset antall sider, korte begrepsforklaringer, tydelige forslag til undervisningsopplegg, henvisninger til relevant litteratur, samt et utvalg bilder og objekter som kan brukes.

Blant aktivitetene som presenteres i verktøykassene er: fotografering, lage tegneserier og korte videosnutter, diskutere og forbedre elevenes forståelse av spørsmål knyttet til et bærekraftig og ansvarlig levesett. Verktøykassene med bilder og objekter #3, #5 og #6 inneholder også kortleker som kan gjøre deltakerne kjent med nye begreper og idéer, i tillegg til å fremme kritisk og kompleks tenkning, bevisvurdering, samt det å sette opp mål og søke løsninger. Til slutt blir elevene bedt om å utdype, snakke eller skrive om hva de har lært. De kan også bli bedt om å revurdere sine holdninger eller syn på et spørsmål, eller å øve på å anvende ny kunnskap i fiktive situasjoner eller i egne liv.

Innenfor aktivitetene som presenteres i verktøykassene er det en sterk vektlegging av spørsmålsstilling for å støtte opp under kritisk tenkning og det å kunne iverksette tiltak. Kritisk tenkning er et forsøk på det å kunne se fra flere vinkler og forstå fra flere ståsted. Ved bruk

Photo: Obraz

av de forskjellige aktivitetene som beskrives i verktøykassene kan elevene oppdage at andre ser verden annerledes og at det kan være mange spørsmål som henger sammen.

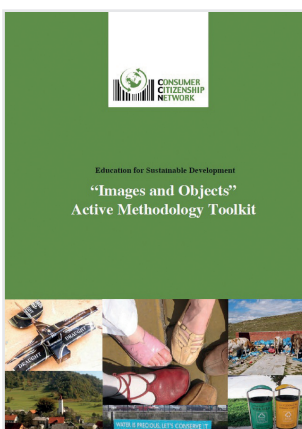
Gjennom PERLs årlige mediekonkurranser (2009-2015) har elever fra hele verden bidratt med bilder og annet materiell som presenteres i verktøykassene. PERLs mediekonkurranser har hatt "Nye måter å leve ansvarlig på" som sitt overordnede tema.

Verktøy

I juni 2016 fantes det seks verktøykasser i serien. Disse omhandler en rekke tema og fremmer forskjellige læringsaktiviteter med bruk av bilder og objekter. Alle seks verktøykassene er på engelsk, men noen av verktøykassene er også blitt oversatt til følgende språk: **norsk** (alle seks verktøykassene), **spansk** (verktøykasse 2 og 3), **portugisisk** (verktøykasse 1), **fransk** (verktøykasse 1), **nederlandsk** (verktøykasse 5), **islandsk** (verktøykasse 3), **estisk** (verktøykasse 3) og **russisk** (verktøykasse 1 og 3). En manual til bruk i lærerutdanning er også tilgjengelig. Manualen bygger på praktisk erfaring fra en rekke forskjellige land og er tenkt som et hjelpemiddel til lærerutdannere.

Seminarer for lærere og lærerutdannere har vært avholdt og kan arrangeres ved å ta kontakt på perl@inn.no.

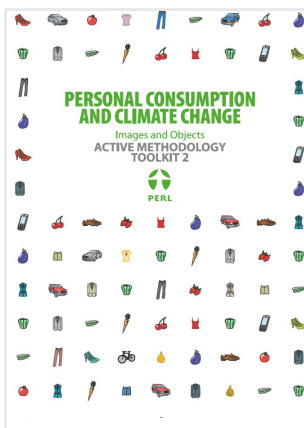

#1. Aktiv læring verktøykasse: Bilder og objekter

Verktøykassen "Utdanning for bærekraftig utvikling" er det første heftet i den metodiske serien aktiv læring gjennom bruk av "Bilder og objekter" som bygger på dokumentert bruk av dette i undervisning og utdanning. Denne verktøykassen gir eksempler på hvordan bilder og objekter kan brukes for å starte diskusjoner og aktiviteter knyttet til bærekraftig utvikling. Bruk av vanlige bilder av hverdagslige gjøremål, situasjoner og objekter viser seg ofte å være de mest effektive. Verktøykassen inneholder ett sett av eksempelbilder.

Når man velger et bilde eller objekt, bør læreren tenke på følgende:

- Vil bildet eller objektet føre til en diskusjon rundt holdninger, verdier, overbevisning, antakelser, oppfatninger, klisjeer, osv. knyttet til utdanning for bærekraftig utvikling?
- Hva sier eller sier ikke bildet om bærekraftig utvikling?
- Er bildet eller objektet positivt, nøytralt, negativt eller en kombinasjon av disse?
- Hva gjør bildet eller objektet interessant?
- Hva skjer i bakgrunnen?
- Hva kan skje utenfor selve bildet?
- Hvilke følelser inneholder bildet?
- Hvilke spørsmål er ubesvart av bildet eller objektet?

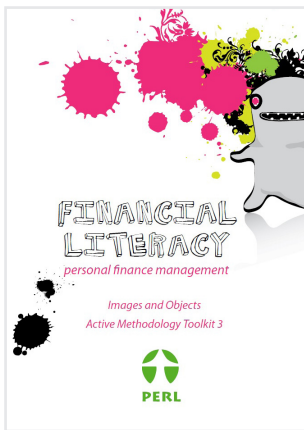

#2. Privat forbruk og klimaendringer

Denne verktøykassen er den andre i den metodiske serien aktiv læring gjennom bruk av "Bilder og objekter" og fokuserer særlig på bruk av bilder og en rekke aktive undervisnings- og læringsmetoder og strategier for å utforske temaene privat forbruk, klimaendringer og ansvarlig leveste. Gjennom å ta opp spørsmål om privat forbruk og klimaendringer, forsøker verktøykassen å oppfordre elevene til å være åpne for endring og til å samhandle. Med et fokus på utvikling av kritisk tenkning og handling, stimulerer denne verktøykassen relevante spørsmål av typen "hva, hvorfor og hvordan" om hver enkelt elevs private forbruk og forhold til klimaendringer.

AKTIV LÆRING OG LÆRINGSTRATEGIER

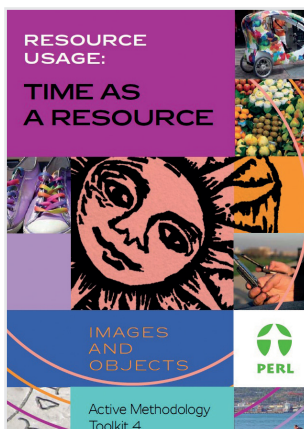
- #1 Møte i midten
- #2 Visuell karusell
- #3 Hva har du i klesskapet?
- #4 Ta stilling til global oppvarming og klimaendringer
- #5 Handling – Gjør din del for å redusere, gjenbruke og gjenvinne
- #6 Case study – "Før og etter"

#3. Økonomisk kompetanse: Privat økonomistyring

Denne verktøykassen hjelper elevene til å få kunnskap om og forståelse av privatøkonomi og forskjellige begreper knyttet til temaet. Verktøykassen inneholder et kortspill som kan brukes på mange måter. Teorier om kreativ spill i undervisning ligger til grunn for denne verktøykassen som handler om det å forholde seg til et dilemma, kreativ tenkning og handling, det å gi, ta imot og tenke gjennom tilbakemeldinger.

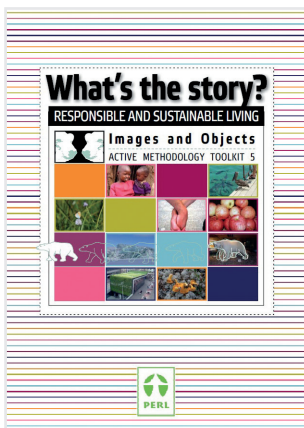
I det store utvalget av produkter og tjenester må dagens forbrukere være i stand til å skjelne og gjenkjenne det som best møter den enkeltes behov og mål. Således vil de på beste måte kunne styre sin egen privatøkonomi. Økonomiske problemer kan ha stor innvirkning på både egen og familiens velvære og på nåværende og fremtidig økonomisk sikkerhet.

#4. Tid som ressurs

Denne verktøykassen fokuserer på tid som en ressurs og det å utvikle evnen til å utforske, se for seg, sette mål, planlegge, ta beslutninger, handle og tenke gjennom sine handlinger. Den inneholder et utvalg av praktiske læringsaktiviteter som handler om tid og reise, tid og mat, tid og valg, tid og moter, samt tid og teknologi. Ikke bare oppfordrer denne verktøykassen til refleksjon rundt tidsbruk, men understreker også viktigheten av tid til refleksjon rundt egen læring.

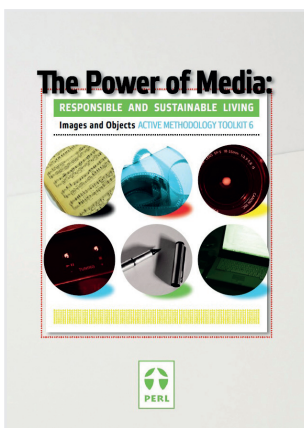
«Time is too slow for those who wait
 Too swift for those who fear
 Too long for those who grieve
 Too short for those who rejoice
 But for those who love, time is Eternity.”
 (Henry Van Dyke 1852-1933)

#5. Hva er historien bak?

Denne verktøykassen fokuserer på historiefortelling som en viktig læringsstrategi. Verktøykassen inneholder bakgrunnsinformasjon om utdanning for ansvarlige og bærekraftige leveste og FNs tusenårsmål. Historiefortelling brukes fordi den er underholdende og opplysende, den kan brukes i alle aldersgrupper, kan understøttes med bilder og objekter og kan bidra til å skape forbindelser og samarbeidslæring. Verktøykassen inneholder detaljerte undervisningsopplegg, aktivitetskort, rollekort, symbolkort, assosiasjonskort og en bildebank.

“Historiefortelling handler om å gjøre hendelser om til ord. ... Historiefortelling har et vidt spekter av sjangre, som for eksempel eventyr og legender. Etter hvert har begrepet utvidet seg til å inkludere det å gjengi historie, personlige fortellinger, politiske kommentarer og utvikling av kulturelle normer.”

#6. Medias påvirkning

Denne verktøykassen fokuserer på bruken av forskjellige medier som en viktig læringsstrategi for å utforske temaer knyttet til ansvarlige leveste og bærekraftig utvikling. Denne verktøykassen presenterer bakgrunnsinformasjon om utdanning for ansvarlige og bærekraftige leveste og teorien om de mange intelligenser. Den inneholder vinnertekstene og bildene fra PERLs internasjonale mediekonkurranser for elever.

Denne verktøykassen inneholder aktiviteter som handler om:

- forskjellige former for uttrykk
- forskjellige synspunkter
- nøkkelord i filmer/videoer
- sangtekster
- å lage tegneserier

Læringsutbytte

- **Problemløsning:** Elevene lærer ikke bare å identifisere problemer, men også å søke fornyende, kreative løsninger.
- **Kritisk tenkning og handling:** Elevene lærer hvordan de kan utforske sin egen verden gjennom kritisk analyse av antakelser og oppfatninger som de tar for gitt. Elevene lærer også hvordan de kan - både individuelt og kollektivt – gå utover tankeprosesser om planlegging og handling.
- **Samarbeidslæring:** Gjennom tett samhandling med lærere og medelever, utvikler elevene evnen til å søke, reflektere over og finne svar sammen.
- **Økt bevissthet om viktigheten av miljøforvaltning og sosial rettferdighet:** Gjennom å utforske årsaker og konsekvenser av handlinger, lærer elevene å gjenkjenne sammenhengene mellom systemer og prosesser, særlig forbindelsene til bærekraftig utvikling.
- **Økt egen vurdering og refleksjon:** Verktøykassene motiverer elever til å konstruere egen læring gjennom å identifisere og evaluere egen forståelse, verdier, oppfatninger og handlinger og handle i samsvar med dette. Denne fordypningen av kunnskap setter elever i stand til å tenke gjennom hvordan de tenker og revurdere egne valg innenfor en rekke områder.

Samsvar med læreplaner

Aktiv læring ved bruk av bilder og objekter kan brukes innenfor de fleste fagområder, men kan også fungere fint som tverrfaglige prosjekter. Under er en liste over hvilke fag hver enkelt verktøykasse er særlig relevant for.

#1. Utdanning for bærekraftig utvikling	Social, Personal and Health Education; engelsk (fremmedspråk), naturfag, samfunnsfag, mat og helse
#2 . Privat forbruk og klimaendringer	Social, Personal and Health Education; samfunnsfag, naturfag, geografi, engelsk (fremmedspråk), mat og helse
#3 . Økonomisk kompetanse: privat økonomistyring	Economics; økonomi, matematikk, mat og helse
#4. Ressursbruk: Tid som ressurs	Social Sciences; Samfunnsfag, naturfag, engelsk (fremmedspråk)
#5. Hva er historien bak? Ansvarlige og bærekraftige levesett	Religion/Ethics; KRLE (kristendom, religion, livssyn og etikk), samfunnsfag, naturfag, engelsk (fremmedspråk), mat og helse
#6. Medias påvirkning: Ansvarlige og bærekraftige levesett	Social Sciences; samfunnsfag, naturfag, engelsk (fremmedspråk), media, mat og helse

Synliggjøring av utdanning for bærekraftig utvikling

Verktøykassene har blitt utviklet over en tiårsperiode i PERL-nettverket (Partnership for Education and Research about Responsible Living) under ledelse av Miriam O'Donoghue fra CDETB Curriculum Development Unit, Dublin, Irland og Gregor Torkar fra Universitet i Ljubljana, Slovenia.

Mens noen av verktøykassene om aktiv læring referer til FNs tusenårs mål (2000-2015), er temaene i verktøykassene også sentrale for FNs bærekraftsmål for 2030 (2015-2030).

★ Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter i Singapore

På flere internasjonale konferanser for lærere arrangert av IFHE (International Federation for Home Economics) og deres regionale forbund har det vært tilrettelagt for praktiske workshoper om utdanning for bærekraftige og ansvarlige levesett. På kongressen til Asia Region Association of Home Economics (ARAHE) ble det avholdt en workshop for å bistå deltakerne i å utforske noen av temaene, midlene og aktivitetene i verktøykassene på en morsom og interaktiv måte. Deltakerne engasjerte seg i aktivitetene knyttet til "Bilder og objekter", og fulgte trinn 2 og 4 i verktøykasse #1. Deltakerne ble først bedt om å gå rundt og se på bildene som lå spredd utover gulvet. I trinn 4 ble deltakerne bedt om å komme sammen i grupper på fire for å velge ut ett bilde som representerte det gruppen var mest interessert i, og å dele bildet med de andre gruppene. Gruppen måtte forklare hvorfor bildet ble valgt, aktivitetens verdi med tanke på å få i stand diskusjoner knyttet til bærekraftig utvikling, samt sentrale spørsmål som oppstod i gruppen knyttet til diskusjon om bærekraftig utvikling.

Photo: Miriam O'Donoghue

★ Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter i Norge

Verktøykassene for aktiv læring har blitt svært populære i Norge. PERL har brukt tjenestene til SubjectAids, en nettbasert tjeneste som tilbyr gratis ressurser til norske skoler.

PERL har brukt SubjectAids tjenester siden 2013. Så snart lærere oppdaget nytten av den aktive læringsmetodikken, ble verktøykassene svært etterspurt blant lærere over hele landet. Alle seks verktøykassene er nå tilgjengelige på SubjectAids hjemmeside. SubjectAid promoterer verktøykassene gjennom sin brosjyre ved oppstart av skoleåret i august og ved oppstart av nytt semester i januar.

Verktøykasse #2 og #3 har vist seg å være særlig populære i Norge, noe som viser at det er et stort behov for læringsmateriell som støtter opp under temaene klimaendringer og økonomisk kompetanse. Økonomisk kompetanse har blitt viet særlig oppmerksomhet i Norge de siste årene, og dette gjenspeiles i en tilsvarende interesse for verktøykassen.

Photo: Kirsten Paaby

Siden 2013 har SubjectAid hjulpet PERL med å spre mer enn 7000 utgaver av serien Bilder og objekter. Lærere gir positive tilbakemeldinger om bruken verktøykassene i klasserommet og oppgir at de opplever det som et verdifullt supplement til andre læremidler.

★ Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter i Irland and Columbia

Verktøykassene ble initiert av PERLs partnere ved City of Dublin VEC, enhet for læreplanutvikling, i Irland. Gjennom sitt arbeid opplevde disse partnerne at det var et behov for læringsmaterieell som vektla aktiv erfaringskunnskap og bruk av problemer fra den virkelige verden. Andre PERL-partnere har også dokumentert mangelen på gode læremidler som fokuserer på aktiv læring. Sammen bestemte de seg for å skape en serie verktøykasser med aktiv læring som metode og som kunne oversettes og tilpasses ulike språk og kulturer. Den første verktøykassen var klar til bruk i 2008, og i løpet av de neste årene har ytterligere fem verktøykasser blitt utviklet. Verktøykasse # 1 og # 3 har blitt oversatt til spansk og er tilpasset til bruk i Latin-Amerika og Karibia. Metodikken ble presentert på en workshop i Bogota, Colombia, hvor deltakere fra elleve forskjellige land var til stede.

★ Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter i Kakemega, Kenya

Youth Education Network (YEN), en ikke-statlig organisasjon som har som mål å styrke barn og unge gjennom informasjon, utdanning og yrkesopplæring, er en av partnerne i Action 2015 som jobber med offentlige etater, privat sektor, media, akademia og andre utviklingspartnere og innbyggerne generelt for å skape endringskompetanse. Aktiv læring ved bruk av verktøykassene med Bilder og objekter ble presentert på Kakamega Cultural Week: "Action Mashinani!" Uken fokuserte på bidrag til samfunnet, regional lansering av FNs bærekraftsmål, det å holde en konferanse for unge i tillegg til en talentkonkurranse og sponing av en "Global Day of Action".

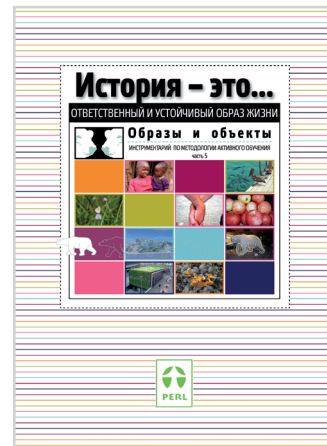

★ Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter i Slovenia

Seminarer for lærerutdannere har blitt avholdt i Slovenia for inspirere lærere i barneskolen til å integrere idéer om bærekraftig utvikling i sin undervisningspraksis. Seminarene startet med en introduksjon til utdanning for bærekraftig utvikling og viktigheten av undervisningspraksis og metoder. Deltakerne utforsket deretter noen av aktivitetene i de forskjellige verktøykassene. Blant annet deltok de i aktivitetene "grønn bingo" og "papirflyet" fra verktøykassene. Etter at deltakerne hadde utført noen av aktivitetene fra verktøykassene, ble de bedt om å vurdere aktivitetene ved å gi tilbakemeldinger på hva de hadde lært, si noe om de kunne tenke seg å benytte seg av aktivitetene i egen undervisning og komme med forslag til forbedringer. Resultatene viser at deltakerne opplevde aktivitetene som interessante fordi de fremmer gruppesamarbeid, problemløsning og spørsmålsstilling. At verktøykassene fremhever bruken av bilder og objekter, var en helt ny, holistisk tilnærming som deltakerne opplevde som nyttig for egen undervisning ettersom bildene kan bli tolket forskjellig av hver enkelt elev og kan diskuteres på mange ulike måter. De fleste deltakerne på seminaret ga uttrykk for at de kommer til å bruke bildene og objektene i egen undervisning.

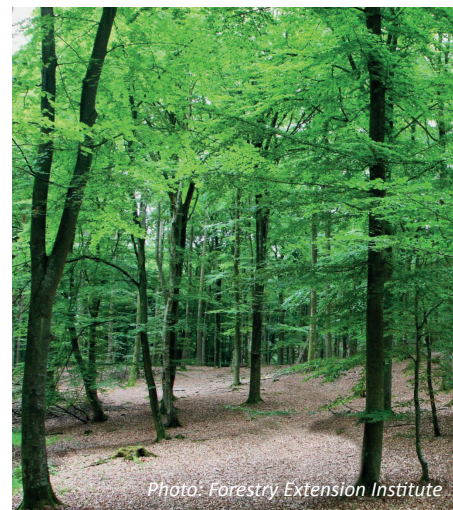
Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter på Island

Metodikken til aktiv læring ved bruk av Bilder og objekter ble introdusert og brukt på Island, og verktøykassen om økonomisk kompetanse ble oversatt til islandsk. Det ble avholdt seminarer for lærere, og da særlig innenfor kurs knyttet til livsmestring. Disse seminarene ga erfaringskunnskap om hvordan verktøykassene kan brukes til å utforske temaer som bærekraftig utvikling, privatforbruk, klimaendringer, ansvarlig levesett, ressursbruk og privatøkonomi.

Aktiv læring ved å bruke bilder og objekter i samarbeid med andre organisasjoner

Serien aktiv læring ved bruk av Bilder og objekter er utviklet på en måte som gjør at heftene enkelt lar seg tilpasse og oversette. En organisasjon som så potensialet i bruk av bilder og objekter, var Skogbrukets kursinstitutt i Norge. Denne organisasjonen tilbyr utdanning og opplæring innenfor skogbrukssektoren i tillegg til å bidra til økt offentlig oppmerksomhet rundt viktigheten av skogbruk i Norge. Dette gjøres gjennom læremidler og materiell, konferanser og konsulent-tjenester. Bilder og objekter ble tilpasset deres kursprogram for skoler for å synliggjøre tre viktige temaer innenfor skogbruk: CO2 – et globalt spørsmål, Hvorfor er trær en del av løsningen? og Tre som råstoff. Tilpasningen var vellykket, og materialet er i bruk.

En annen enestående læringsressurs som bruker Bilder og objekter er
GLOBAL ONENESS PROJECT
Prosjektet tilbyr profesjonelle filmer og ferdige undervisningsopplegg kostnadsfritt over nett.
www.globalonenessproject.org

Læring ved å bruke sosial innovasjon (LOLA: Looking for Likely Alternatives)

Undersøkelse av tilnærminger til bærekraftige livsstiler på grasrotnivå

LOLA er en læringsmetodikk som har som mål å bistå lærere i å søke etter, komme i kontakt med og synliggjøre nye tilnærminger til bærekraftige livsstiler i lokalsamfunnet. Med utgangspunkt i oppfatningen om at radikale endringer ikke bare er styrt ovenfra, hjelper LOLA elever med å se etter lovende bærekraftige initiativ i gangavstand fra skolen. LOLA er en læringsprosess som lar eleven bidra til å strukturere egen læring.

Det er også en undersøkende prosess basert på intervjuer. Det å komme ansikt til ansikt med venner og naboer som bidrar aktivt i forsøk på å skape mer bærekraftige livsstiler, påvirker ikke bare kunnskapsbasen til elevene, men også holdninger og atferd. LOLA oppmuntrer elevene til å dele sin kunnskap og sine erfaringer med medelever på skolen og samfunnet ellers. På den måten bidrar de til å spre bevissthet om konkrete tilfeller av sosial innovasjon.

Den spørsmålsbaserte læringen som er utgangspunktet for LOLA, består av utforskning av elevenes nærmiljø, møter, motstridende forklaringer i intervjuer og utfordringer i å dele med andre hva de har lært. LOLA har vist seg å utløse elevenes nysgjerrighet og motivere dem til å anskaffe ytterligere kunnskap om temaer knyttet til det å leve på mer miljømessig og sosialt bærekraftige måter.

For lærere, studenter, rektorer og lærertutdannere i videregående opplæring og høyere utdanning

LOLA er utviklet til bruk for lærere, studenter, rektorer og lærertutdannere i videregående opplæring og høyere utdanning. LOLA er også blitt tilpasset og brukt på ungdomstrinnet og kan brukes i uformelle lærings situasjoner som for eksempel ungdomsklubber og organisasjoner. Elever og lærere kan bruke verktøykassen til å utforske nye og mer bærekraftige levemåter ved å se etter initiativ i skolens nærområde og å utforske mer teoretiske spørsmål om bærekraft. Rektorer og lærertutdannere kan bruke verktøykassen til å presentere metodikken for studenter eller kollegaer for å stimulere dem til å arbeide med bærekraftige livsstiler. De kan også bruke LOLA til å sette i gang et tverrgående prosjekt i skolen som avsluttes med en utstilling for foreldre eller lokalsamfunnet.

Hvordan det virker

Elever søker etter eksempler på bærekraftige leveste som viser seg i dagligdagse aktiviteter og som reduserer økologiske fotavtrykk og øker livskvalitet.

1. Organize the didactic process with the class...

2. Pupils build their own the reporter book...

3. Search for promising initiatives around...

LOLA Teaching Pack...

The LOLA pilot project has been developing a **Teaching Pack** based on a set of Step-by-step Cards to help teachers in organizing the activity in the class; and a Students **Reporter Books** supports the collection of cases by the students.

Each class decide its own combination between the steps of the project for pupils to investigate their own neighbourhood, interview people experiencing more sustainable ways of living and come back with a critical view challenging their own living patterns...

4. Carry out interviews of the social innovators...

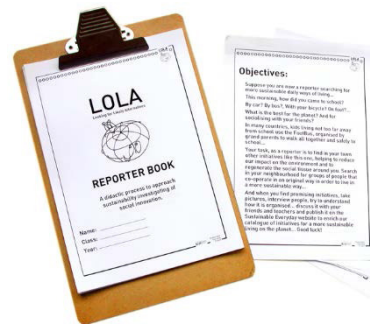
5. Share and discuss investigation results...

Eksempler fra hva elever har funnet er: produksjonsvirksomhet basert på lokale ressurser og ferdigheter; sunne, naturlige former for ernæring; selvstyrte tjenester for barnepass og pleie av eldre; nye former for utveksling; alternative mobilitetssystemer; sosialiserende initiativ for å skape liv i byer; nettverk som knytter forbrukere direkte til produsenter. Hele LOLA-prosessen fra leting etter og utvelgelse av initiativ til gjennomføring av undersøkelser og deling av resultater, anslås å ta rundt 6-8 uker for en klasse som bruker to timer i uken på dette. Verktøykassen kan likevel tilpasses slik at den passer med prosjektperioder som enten varer lengre eller kortere. En rekke skoler som bruker LOLA-metodikken, har brukt internett både til å finne relevante tilfeller og til å dele resultatene av undersøkelsene.

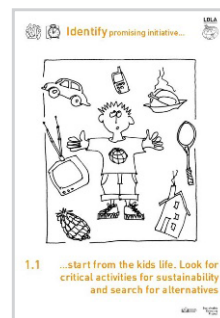
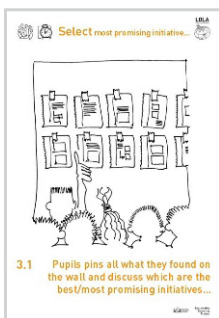
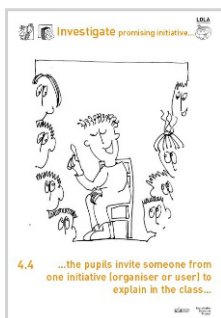
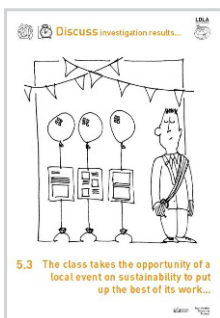
Verktøy

LOLA-verktøykassen består av et sett med illustrerte steg-for-steg-kort, en journalistblokk, en utstillingsguide og et tilbakemeldingsskjema. LOLA-verktøykassen setter lærere og elever i stand til å skape betydningsfulle læringsprosesser sammen gjennom steg-for-steg-kortene som beskriver de ulike nivåene for å lete etter lovende initiativ, komme i kontakt med de som er ansvarlig for initiativet, dokumentere hva de gjør og rapportere på en svært god kommunikativ måte. Journalistblokken er elevens viktigste redskap i undersøkelsesarbeidet og hjelper dem med å organisere intervjuene. Den inneholder intervjuguiden,

bildesjekkliste, rapportformater og muligheter til å organisere informasjon og bilder, personlige betraktninger og avtaler om taushetsplikt. En introduksjonsbrosjyre fra LOLA om verktøykassen som gir en oversikt over bakgrunnen, intensjonene og målene for prosjektet, er også tilgjengelig. Det er en introduksjon for å stimulere til deltakelse i prosjektet blant lærere, lærerutdannere og utdanningsmyndigheter. Detaljerte presentasjoner og materiell kan lastes ned fra LOLA-plattformen.

www.sustainable-everyday-project.net/lola

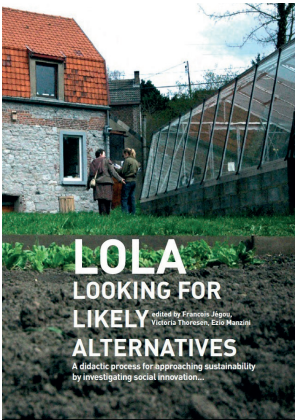
Læringsutbytte

Denne læringsprosessen bidrar til å støtte opp følgende kompetanser: bli en aktiv medborger, lære å tenke og handle bærekraftig, ta etiske valg og utvikle egne verdier. LOLA sørger også for en forbindelse mellom den teoretiske og den praktiske tilnærmingen ved å la elever møte det som skjer i den virkelige verden, og oppdage i egne nabolag det de ikke hadde lagt merke til tidligere. LOLA-prosessen bringer elevene i direkte kontakt med grupper ("kreative samfunn") som allerede implementerer bærekraftige løsninger i dagliglivet og på den måten utvides læringspotensialet når de arbeider med eksempler. LOLA kan også knytte læreres arbeid på forskjellige skoler sammen i en kollektiv søken etter eksempler på sosial innovasjon med universell verdi i lokalsamfunn.

Disse samtalen om sosiale innovasjoner for bærekraft fra en utvidet sammenheng til en som er mer nær og personlig, vil stimulere holdningsendringer hos elever (og lærere) om hvordan de lever i hverdagen. Konkrete observasjoner vil sannsynligvis øke elevenes motivasjon for å lære om bærekraft på den ene siden, og samtidig vil de samme elevene kunne oppdage ukjent kunnskap om bærekraft i samfunnet de lever i.

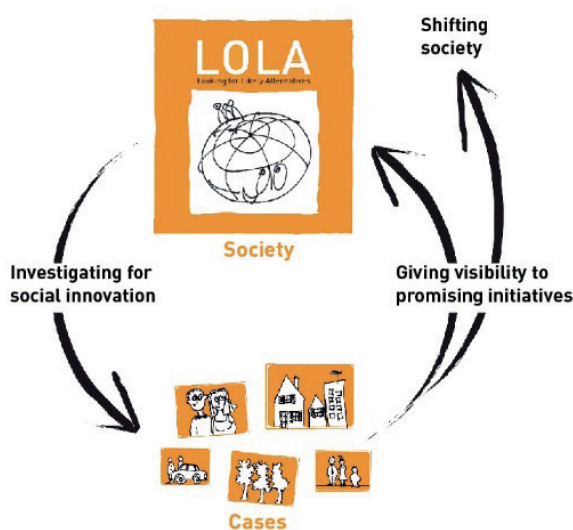
Tilpasninger til læreplaner

LOLA er utviklet på en måte som gjør at lærere kan organisere LOLA-prosjektet slik at det er meningsfylt og passer inn i undervisningen. LOLA fremmer tanken om at skolene kan få opp effektiviteten gjennom å åpne seg mer for verden utenfor. På den måten kan LOLA-metodikken både være en tverrfaglig aktivitet og/eller bidra til å oppnå kompetansemålene i de forskjellige læreplanene så som samfunnsfag, naturfag, engelsk (språk – intervjueteknikker, forberedelser til utstilling og rapportering), personlig helse, livsmestring og datakunnskaper.

Synliggjøring av sosial innovasjon

LOLA-prosessen følger opp forskningsprosjektet EMUDE. EMUDE (Emerging User Demand in sustainable solutions 2004-2006) var et EU-finansiert Specific Support Action som involverte designskoler på universitetsnivå i åtte europeiske land. Prosjektet gikk ut på å forske på, dokumentere og diskutere lokale initiativ for sosial innovasjon. LOLA har blitt utviklet av PERLs EU-prosjekt og ledet av Francois Jegou fra Strategic Design Scenario.

Sosial innovasjon innebærer å se sammenhenger og kombinere det som allerede finnes uten å måtte vente på en endring i systemene (innenfor økonomi, institusjoner, infrastrukturer). Sosial innovasjon for bærekraftig utvikling kjennetegnes av mennesker som finner opp, forsterker og leder innovasjonsprosesser og som kommer sammen i kreative miljøer.

LOLA er til stor nytte når bredden av ideer knyttet til utdanning for bærekraftig utvikling på det lokale plan skal utforskes. Det kan gjøres ved å fokusere på hva som skjer i en lokal sammenheng, ved å se etter sosial innovasjon i skolens nærområder, ved å gjennomføre intervjuer, stille

spørsmål og sammenligne svar og dele tanker. Da ser elevene etter eksempler på bærekraftige måter å leve på som viser seg i dagligdage aktiviteter som minsker økologiske fotavtrykk og øker kvaliteten på samfunnsstrukturen. Disse samtalen om sosial innovasjon med tanke på bærekraft i en utvidet sammenheng til en som er mer nær og personlig, vil stimulere holdningsendringer hos elever (og lærere) om hvordan de kan leve sine daglige liv.

Kritisk tenkning

Da LOLA ble utviklet, var sosial innovasjon enda ikke anerkjent i offentlig politikk eller blant andre som en strategi for å lykkes med å ta opp dagens sosiale, økonomiske, politiske og miljømessige utfordringer. Etter at LOLA ble fullført, har mye endret seg, og sosial innovasjon er i dag en globalt anerkjent strategi der medborgere, samfunn, ideelle organisasjoner og andre aktører som tidligere ikke var særlig fremtredende i innovasjonsprosesser har fått forsterkede roller. At disse aktørene fikk forsterkede roller, førte til at sosial innovasjon ble opplevd som udefinert og forvirrende fordi en rekke virksomheter ble trukket inn. Det er behov for mer forskning for å synliggjøre en klarere forbindelse mellom sosial innovasjon og sosiale endringer. LOLA oppfordrer lærere sammen med elever til å tenke kritisk om sosial innovasjon.

★ Looking for Likely Alternatives i Litauen

I 2013 møtte LOLA det litauiske utdannings- og forskningsdepartementet for å diskutere implementeringen av LOLA i den nasjonale læreplanen for samfunnsfag. Idéer om bærekraft var ikke en integrert del av den nasjonale læreplanen i Litauen, og således hadde både lærere og elever anledning til å dra fordeler ved å bruke LOLA. I tillegg er den litauiske nasjonale læreplanen tuftet på konstruktivisme (oppfordring av elever til aktivt å bruke metoder som eksperimenter, problemløsning i den virkelige verden, osv. for å tilegne seg kunnskap, diskutere og reflektere), som understøttes av LOLA-metodikken.

Det ble holdt et lærerutdanningsseminar der lærere fikk opplæring i hvordan de kunne bruke og implementere LOLA i sine klasser. Deltakerne så på LOLA som et verdifullt middel til å hjelpe elever til å utvikle sine sosiale kompetanser som kompetanser om sosiale kognisjoner og undersøkelse, kompetanser om å etablere og utvikle sosiale relasjoner, kompetanser om endring og sosial deltakelse.

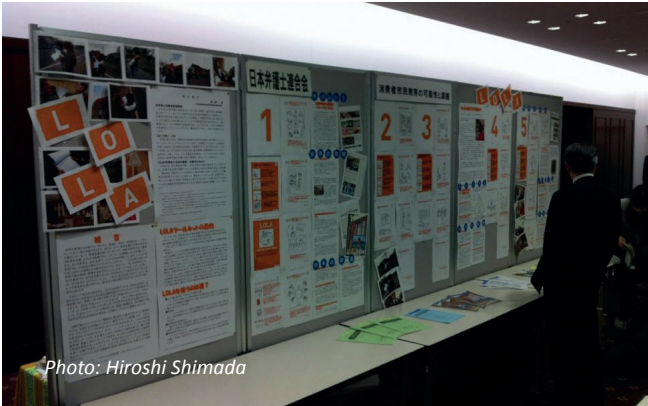
Lærerne som deltok på seminaret implementerte LOLA i klassene sine (rundt 20 elever per klasse) og opplevde hvordan LOLA hjalp elevene til bevissthet om sosial bærekraft, bærekraftig utvikling og ansvarlig forbruk. Dette var det første steget mot implementering av LOLA i den nasjonale læreplanen for samfunnsfag i Litauen.

★ Looking for Likely Alternatives i Brasil

I 2008 ble LOLA-metodikken introdusert på et kurs i øko-design-programmet ved det føderale universitetet i Santa Catarina i Brasil. Målet var at LOLA skulle bli et utgangspunkt for undersøkelser av sosiale innovasjonssaker i Florianópolis-området. Gjennom kursprogrammet ble studentene, som tok en bachelorgrad i grafisk uttrykk og design, kjent med teorier om øko-design, som vektlegger miljømessige aspekter ved utviklingen av et produkt. Tanken om livs-syklusvurdering er i tråd med prinsippet om bærekraft, og således i tråd med LOLAs tilnærming. Over en åtteukers periode ble studentene i stand til å vurdere metodikken bak LOLA, kartlegge eksempler på sosial innovasjon i nærområdet, organisere steg-for-steg-kort og kriteriene for de mer relevante undersøkelsene, rapportere på sine design- intervensjonsforslag og diskutere sine første erfaringer med LOLA. Resultatene var oppsiktsvekkende. Fire tilfeller av bærekraftige og sosiale innovasjoner ble oppdaget i Florianópolis-området: et initiativ ledet av lokalstyret i Pantanal, en organisasjon bestående av lokale beboere som organiserer sosiale aktiviteter i samfunnet; "Forest Park of Córrego Grande", en organisasjon som fremmer miljøvennlige utdanningstilbud, så vel som de særegne trekkene i lokalsamfunnene.

★ Looking for Likely Alternatives i Japan

LOLA ble oversatt til bruk under “Consumer Education Festival” som ble arrangert av det japanske utdannings-, kultur-, sport-, vitenskaps- og teknologiministeriet. Blant deltakere på festivalen var lokale myndigheter, forskere og lærere i forbrukerlære. Under festivalen med over 200 deltakere viste Japan Federation of Bar Associations (JFBA) frem den japanske oversettelsen av LOLA. Ambassadøren for LOLA i Japan håpet at LOLA ville bli implementert i japanske læreplaner og opplevde at LOLAs deltagelse på Consumer Education Festival var for LOLA det første viktige steget.

★ Looking for Likely Alternatives i Irland

Mellom 2010 og 2012 under Partnership for Education and Research about Responsible Living (PERL) ble LOLA tilpasset for Irland slik at det kan bli brukt innenfor et spesifikt fagområde: Civic Social and Political Education. Dette arbeidet ble utført av PERLs partner, City of Dublin VEC, Curriculum Development Unit under ledelse av Miriam O'Donoghue og Mella Cusack. Den irske LOLA verktøykassen fremmer aktiv læring. Prosessen krever at elevene deltar i en serie med trinn for å finne, kritisere og øke bevisstheten om gode lokale casestudier med bærekraftige levesett og miljøforvaltning. Gode casestudier om bærekraftige levesett og miljøforvaltning gir eksempler på hvordan mennesker kan leve på en måte som møter dagens behov, men som samtidig viser omsorg for miljøet uten å inngå kompromiss med fremtidige generasjoners evne til å møte deres behov.

Denne verktøykassen gir støtte til å oppnå følgende uttalelser om læring:

- verdsette hva det betyr å være en aktiv borger, med rettigheter og ansvar i lokale og bredere sammenhenger.
- lære hvordan en skal tenke og handle bærekraftig.
- utvikle moralsk, etisk og ansvarlig beslutningstaking og egne verdier.

En annen fremragende læringsressurs som ligner LOLA på noen områder er:

THE GOALS

The goals er en gratis global læringsplattform om løsninger på bærekraftig utvikling.
www.thegoals.org

“Over alt endrer ferdigheter livet, generer velstand og fremmer sosial inkludering. Det å sikre at alle mennesker har et solid kunnskapsgrunnlag og ferdigheter ... tar på alvor å sørge for at enkeltindivider får en solid basiskunnskap innenfor viktige disipliner, at de utvikler kreativ og kritisk tenkning, samt evner til å samarbeide, og at de bygger egenskaper som påpasselighet, nysgjerrighet, mot og robusthet.”

(Andreas Schleicher, Director for Education and Skills, OECD; Qian Tang, Assistant Director-General, UNESCO in “Universal Basic Skills”)

Photo: Gunnar Lange-Nielsen

Photo: Gunnar Lange-Nielsen

Veien videre

Handling på tre nivåer er viktig for å implementere utdanning for bærekraftige levesett videre:

1. Lokalt: Diskusjoner om utdanning for bærekraftige levesett kan bli stimulert og lokale prosjekter og initiativ bli støttet.

2. Nasjonalt: Land kan initiere nasjonale rundebordskonferanser ved å bringe interessenter sammen for å diskutere utdanning for bærekraftige levesett, for å bli enige om anbefalinger og å danne implementeringsplaner. Med støtte fra det italienske ministeriet for miljø, land og hav, har PERL hjulpet UNEP med å koordinere et prosjekt som forsket på utdanning for bærekraftige levesett, holdt nasjonale rundebordskonferanser og laget strategier for implementering i Indonesia, Chile og Tanzania.

3. Internasjonalt: Tre større kampanjer signaliserer viktigheten av utdanning for bærekraftige levesett. Det overordnede er FNs bærekraftsmål. Utdanning for bærekraftige levesett er en del av utdanning for bærekraftig utvikling og således et viktig element i UNESCOs program Global Action. Det er også en betydelig del av det tiårige rammeverkprogrammet om bærekraftig forbruk og produksjon.

Alt materiell omtalt i dette heftet er tilgjengelig kostnadsfritt. Det kan lastes ned fra www.livingresponsibly.org eller papirversjoner kan bestilles fra perl@inn.no.

Takk til

© 2016 Partnership for Education and Research about Responsible Living

ISBN: 978-82-7671-977-2

Electronic ISBN: 978-82-7671-978-9

Forfattere:

Sacha Irene de Raaf, PERL-UNITWIN, Høgskolen i Innlandet, Norge

Victoria W. Thoresen, PERL-UNITWIN, Høgskolen i Innlandet, Norge

Gemma Burford, University of Brighton, U.K.

Helen Maguire, St. Angela's College, Ireland

Miriam O'Donoghue, City of Dublin VEC, Curriculum Development Unit, Ireland

Francois Jegou, Strategic Design Scenarios, Belgium

Arthur Dahl, International Environment Forum, Switzerland

Oversatt av:

Knut Øystein Høvik, Høgskolen i Innlandet, Norge

Litteraturliste:

1. Burford, G. et. al., 2015. Making the invisible visible: Designing Values-Based Indicators and Tools for Identifying and Closing "Value-action Gaps". In V.W. Thoresen, R.J. Didham, J. Klein, D. Doyle (Eds.), Responsible Living (pp. 113-133). Springer International Publishing Switzerland.
2. Harder, M. et. al., 2011. Project Final report for project: The Development of Indicators & Assessment Tools for CSO Values-based projects in Education for Sustainable Development.
3. Dahl, A. L., 2013: A Multi-Level Framework and Values-Based Indicators to Enable Responsible Living. In U. Schrader, V. Fricke, D. Doyle, V.W. Thoresen (Eds.), Enabling Responsible Living (pp. 63-77). Springer International Publishing Switzerland.
4. C.f. Sabo Flores, 2008, p. 56 in G. Burford, A. Hoover, A. Dahl, M. K. Harder, Making the invisible visible: Designing Values-Based Indicators and Tools for Identifying and Closing "Values-action Gaps".
5. Burford, G. et. al., 2013. Field trials of a novel toolkit for evaluating "intangible" values-related dimensions of projects. Evaluation and Program Planning. Vol. 36, Issue 1, pp. 1-14.
6. Maguire, H. et. al., 2013: "Images and Objects" A Tool for Teaching Education for Sustainable Development and Responsible Living in Home Economics. In U. Schrader, V. Fricke, D. Doyle, V.W. Thoresen (Eds.), Enabling Responsible Living (pp. 133-146). Springer International Publishing Switzerland.
7. O'Donoghue, M. & Cusack, M. (Eds) (2008) Education for Sustainable Development: Images and Objects Active Methodology Toolkit. Hamar & Dublin: Consumer Citizenship Network & CDVEC Curriculum Development Unit.
8. UNEP, 2010: Annual Report
9. Thoresen, V. W., 2015: "The Magic Synergy of Creative Caring."

Denne utgivelsen er gjort mulig gjennom støtte fra den norske UNESCO-kommisjonen.

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO Chair on Education
for Sustainable Lifestyles
Elverum, Norway

Barne- og
likestillingsdepartementet

Hvordan oppnå utdanning for bærekraftige levesett

Here and Now! Education for Sustainable Consumption er et sett med retningslinjer og anbefalinger utgitt av UNEP som inneholder følgende veikart for å oppnå utdanning for et bærekraftig forbruk.

1. Sikre at utdanningsinstitusjoner gjenspeiler i den daglige driften det som er gitt til bærekraftig utvikling.
2. Inkludere temaer, emner, kurs og grader om utdanning for bærekraftig forbruk i etablerte læreplaner
3. Fremme forskning innen utdanning for bærekraftige forbruksområder
4. Styrke forbindelser mellom forskere, forelesere, lærerutdannere og sosioøkonomiske aktører og interessenter
5. Styrke samarbeid cooperation mellom profesjonsutøvere fra ulike disipliner for å utviklen integrerte tilnærminger til utdanning for et bærekraftig forbruk
6. Legge til rette for læring og lærerutdanning som styrker globale, fremtidsrettede, konstruktive utdanning for et bærekraftig perspektiver innen forbruk
7. Belønne kreativ, kritisk, innovativ tenkning knyttet til utdanning for et bærekraftig forbruk
8. Sikre at utdanning for et bærekraftig forbruk respekterer viktigheten av lokal kunnskap og anerkjenner recognizes alternative livsstiler
9. Fostrer intergenerasjonell læring som en integrert del av utdanning for et bærekraftig forbruk
10. Gi muligheter for praktisk anvendelse av teoretiske studier gjennom samfunns-engasjement og bidrag til samfunnet

Partnership for Education and
Research about Responsible Living
www.livingresponsibly.org

For mer informasjon kontakt PERL at perl@inn.no
Høgskolen i Innlandet, Hamar, Norge